

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра новітньої історії України

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОЗАКЛАСНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА
З ІСТОРІЇ**

для студентів

галузь знань **01 Освіта/Педагогіка**
спеціальність **014 Середня освіта**
освітній рівень **Перший (бакалаврський)**
освітня програма **Середня освіта (Історія)**
вибірковий блок **Історична дидактика**
вид дисципліни **вибіркова**

Форма навчання	<u>денна</u>
Навчальний рік	<u>2021/2022</u>
Семестр	<u>7</u>
Кількість кредитів ECTS	<u>5</u>
Мова викладання, навчання та оцінювання	<u>українська</u>
Форма заключного контролю	<u>іспит</u>

Викладач: кандидат історичних наук, асистент кафедри новітньої історії України
Шкабко С. І.

Пролонговано: на 2021/2022 н. р. Шкабко С. І. (підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н. р. (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

Розробник(и): Шкабко С. І. кандидат історичних наук,
асистент кафедри новітньої історії України

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри новітньої історії України
(Андрій ПИЖИК)

Протокол № 11 від «29» 06 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «26» 08 2021 року № 7
Голова науково-методичної комісії (Наталія ТЕРЕС)

1. Мета дисципліни – ознайомити студентів з основами позакласної та позашкільної роботи з історії в сучасній школі; сформуванню вмінь та навички, які будуть використані у практиці навчання та виховання учнів під час роботи в позаурочний час.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Знати* історичний та педагогічний термінологічно-понятійний апарат; традиційні та новітні форми організації позакласної та позашкільної діяльності з історії, які використовують педагогічні працівники.

2. *Вміти* самостійно розширювати власні знання шляхом пошуку й опрацювання нової інформації; використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в процесі навчання та подальшої роботи в закладі загальної середньої освіти.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Під час вивчення дисципліни студенти вивчають особливості та організаційні форми позакласної та позашкільної роботи, специфіку організації та проведення позаурочних заходів, тенденції розвитку та використання інноваційних методів забезпечення позакласної і позашкільної діяльності з історії у закладах загальної середньої освіти та позашкільних закладах і установах.

Навчальна дисципліна складається із 2-х змістових модулів.

У першому модулі розглядаються методика проведення позакласної роботи з історії, історико-краєзнавчий напрям діяльності вчителя в позаурочній роботі з історії, провідні форми роботи педагога-історика з обдарованими дітьми в позаурочній діяльності, місця проведення позаурочної діяльності в школі, науково-пошукова робота вчителя та учнів з історії в школі.

У другому модулі вивчаються нормативно-правове регулювання, основні центри та форми здобуття позашкільної освіти в Україні, зокрема з історії; діяльність системи Малої академії наук України; проведення дослідницької роботи з історії в закладах позашкільної освіти України; всеукраїнські та міжнародні заходи позашкільного напрямку з історії; історико-краєзнавчий напрям діяльності організацій та спілок в Україні; національно-патріотичний напрям роботи в позашкільній діяльності вчителя з історії.

4. Завдання (навчальні цілі) – здатність здійснювати аналіз явищ і подій історії України та всесвітньої історії в позаурочній роботі, застосовуючи принципи та методи історичної науки й педагогіки; формування вмінь студентів системно й фахово оволодівати новими знаннями, методикою, практикою позакласної та позашкільної діяльності педагогічного працівника з історії; використання сучасних засобів навчання, в тому числі цифрових, з метою формування творчих підходів до викладання в межах індивідуальної освітньої траєкторії та враховуючи ключові тенденції розвитку системи освіти в Україні; саморозвиток та вдосконалення наявних знань та вмінь в процесі формування педагогів нової української школи.

Опанування практикою спрямоване на досягнення студентами таких **компетентностей**:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 10. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 12. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ФК 7. Здатність характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їх ролі у суспільному житті.

ФК 12. Здатність формулювати тексти та короткі описи (есе) на основі сучасної (оновленої) історичної інформації, яка може бути використана, наприклад в журналістиці, місцевих органах влади та музеях.

ФК 13. Здатність застосовувати основні етапи історичного процесу навчання історії для планування та організації освітньо-виховного процесу при вивченні історії.

ФК 18. Здатність брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, суспільному житті, урегулюванні конфліктів ненасильницьким чином, функціонуванні та розвитку демократичних інститутів суспільства.

ФК 19. Здатність формувати високу історичну й громадянську свідомість, політичну культуру, національну гідність та історичну національну пам'ять.

ФК 20.1 Здатність на основі засвоєних знань, умінь і навичок застосовувати новітні підходи до організації навчального процесу на уроках історії.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумко- вій оцінці з дисциплі- ни
Код	Результат навчання			
1.1	Знати основні поняття, категорії, методику, що використовуються в позакласній та позашкільній роботі з історії	Лекція	Іспит, набрання не менше 60% балів	10%
1.2	Знати основні принципи та форми організації позаурочної діяльності з історії	Лекція	Модульна контрольна робота, набрання не менше 60% балів; Іспит, набрання не менше 60% балів	10%
1.3	Знати провідні центри позашкільної роботи з учнями	Лекція, самостійна робота	Модульна контрольна робота, набрання не менше 60% балів; Індивідуальний вид роботи, набрання не менше 60% балів; Іспит, набрання не менше 60% балів	12%
2.1	Вміти визначати оптимальну модель та тип роботи зі школярами під час планування позакласної та позашкільної роботи з історії	Семінарське заняття	Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті; Іспит, набрання не менше 60% балів	15%
2.2	Вміти підбирати та верифікувати відповідний комплекс джерел та літератури для забезпечення ефективності організації науково-дослідної роботи з учнями з історії	Семінарське заняття	Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті	10%
2.3	Вміти досліджувати проблематику історичної науки в контексті	Самостійна робота	Індивідуальний вид роботи, набрання не	4%

	позаурочної діяльності з врахуванням психологічних та вікових особливостей здобувачів загальної середньої освіти		<i>менше 60% балів</i>	
2.4	Вміти формувати та застосовувати індивідуальний підхід з елементами креативності для зацікавлення учнів в активній участі в позакласній та позашкільній діяльності	<i>Семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті; Індивідуальний вид роботи, набрання не менше 60% балів</i>	10%
2.5	Вміти готувати та організовувати позаурочні заходи з історії	<i>Лекція, семінарське заняття, самостійна робота</i>	<i>Робота на семінарському занятті; набрання балів на кожному семінарському занятті; Індивідуальний вид роботи, набрання не менше 60% балів; Іспит, набрання не менше 60% балів</i>	19%
4.1	Обирати та обґрунтовувати використання найбільш оптимальних методів та засобів організації позакласної та позашкільної роботи з історії	<i>Лекція</i>	<i>Іспит, набрання не менше 60% балів</i>	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни (ВБ1.7)/ Програмні результати навчання	1.1	1.2	1.3	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	4.1
Знати закономірності розвитку особистості, вікові особливості учнів, їхню психологію і враховувати їх при плануванні і здійсненні освітнього процесу				+		+	+		+
Оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності	+								
Знати та розуміти принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти		+							+
Володіти формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, вміти відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.				+		+	+		+
Знати історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.			+	+				+	
Вміти використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатofакторний.					+		+		
Створювати тексти та короткі описи (есе) на підставі історичної інформації, які можуть бути використані в					+			+	

журналістиці, місцевих органах влади, музеях тощо.									
Вміти вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.						+		+	+
Вміти організовувати науково-дослідну роботу учнів з актуальних проблем історії						+	+		+

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- семестрове оцінювання:

1. Робота на семінарських заняттях: РН2.1, РН2.2, РН2.4, РН2.5 – 30 балів/18 балів *.
2. Самостійна робота 1 (підготовка позакласного заходу): РН2.3, РН2.4, РН2.5 – 10 балів/6 балів *.
3. Самостійна робота 2 (підготовка позашкільного заходу): РН1.3, РН2.3, РН2.4, РН2.5 – 10 балів/6 балів *.
4. Контрольна робота 1 та 2: РН1.2, РН1.3 – 10 балів/6 балів *.

* Максимальний бал / пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю.

- підсумкове оцінювання

- форма оцінювання - іспит;
- максимальна кількість балів, які можуть бути отримані студентом – **40 балів**;
- результати навчання, які будуть оцінюватись – здатність здійснювати аналіз явищ і подій історії України та всесвітньої історії в позаурочній роботі; знання понятійно-категоріального апарату, основних форм та методів організації позакласної та позашкільної діяльності з історії; використання сучасних засобів навчання для підготовки позаурочних заходів; використання творчого підходу під час виконання самостійної роботи; розуміння важливості науково-дослідної роботи з історії в позаурочній діяльності.

форма проведення і види завдань – **письмовий іспит**, в білеті 2 запитання, які потребують розгорнутої відповіді (кожна відповідь на запитання оцінюється від 0 до 20 балів);

- Для отримання загальної позитивної оцінки з дисципліни оцінка за іспит **не може бути меншою 24 балів**.

- Студент не допускається до іспиту, якщо під час семестру набрав **менше ніж 36 балів**.

7.2 Організація оцінювання:

Оцінювання студентів здійснюється у двох формах: поточний контроль (робота на семінарських заняттях, самостійна робота, модульні контрольні роботи) і підсумковий контроль (іспит).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, поточний контроль 60 балів; підсумковий контроль – 40 балів).

Змістовий модуль 1 Позакласна робота з історії			Змістовий модуль 2 Позашкільна діяльність з історії			Іспит
30 балів (максимум) 18 балів (мінімум)			30 балів (максимум) 18 балів (мінімум)			40 балів максимум
Семінарські заняття	Самостійна робота	Контрольна робота	Семінарські заняття	Самостійна робота	Контрольна робота	
15 максимум	10 максимум	5 максимум	15 максимум	10 максимум	5 максимум	
9 мінімум	6 мінімум	3 мінімум	9 мінімум	6 мінімум	3 мінімум	24 бали мінімум

Перелік видів аудиторної роботи на семінарських заняттях та їх оцінка (в балах)

На семінарських заняттях оцінювання здійснюється за **12-ти бальною**, яка в подальшому переводиться в залікові бали. Результати роботи на семінарському занятті оголошуються студентам індивідуально після кожного семінарського заняття.

<i>Види роботи на семінарському занятті</i>	<i>Максимальна кількість балів</i>
Доповідь на семінарському занятті	7
Доповнення на семінарському занятті	4
Участь у дискусії на семінарському занятті	3
Узагальнення, підведення підсумку семінарського заняття	2
Письмова самостійна робота на семінарському занятті	5
Експрес-контроль на семінарському занятті	1

Таблиця переведення балів за роботу на семінарських заняттях у залікові бали.

Залікові бали	Набрана кількість балів з одного змістового модуля (4 заняття)
15	44-48
14	39-43
13	34-38
12	29-33
11	24-28
10	19-23
9	14-18
	13 і менше балів – в залікові бали не переводиться

САМОСТІЙНА РОБОТА

Предметом самостійної роботи студентів є підготовка ними однієї з форм позакласного та позашкільного заходу з історії. Самостійна робота студентів у кожному зі змістових модулів оцінюється в діапазоні від 0 до 10 балів.

Завдання для самостійної роботи № 1

Вам, як молодому фахівцеві, вчителю історії, необхідно підготувати позакласний захід з історії.

1. Підготувати сценарій шкільного тематичного вечора з історії для учнів 5-х – 9-х класів, присвячений відзначенню вагомих дат з історії України.
АБО
2. Підготувати екскурсію для учнів 10-11-х класів, визначивши декілька маршрутів, які охоплювали б визначні місця Києва.

Завдання для самостійної роботи № 2

Вам, як молодому фахівцеві, вчителю історії, необхідно підготувати позашкільний захід з історії.

1. Провести красназнавче дослідження з історії рідного краю, акцентувавши увагу на видатних персоналіях та подіях, що мали місце в певний історичний період.

Після виконання цього завдання підготувати презентацію, де викласти основні результати проведеної роботи та визначити потенційні можливості для їх дисемінації серед зацікавлених осіб.

АБО

2. Підготувати детальний план роботи вчителя історії з обдарованими дітьми на 2021/2022 навчальний рік щодо участі в олімпіадах, турнірах та конкурсах-захистах робіт під егідою Малої академії наук.

Обов'язково необхідно охарактеризувати одну з вищевказаних форм роботи, сфокусувавши увагу на особливостях належної підготовки учнів до змагань та використання сучасних методів роботи у цьому напрямі.

7.2.2. Індивідуальне творче завдання – до 20 % балів.

Вимоги до оформлення підготовленого позакласного та позашкільного заходу:

- обсяг не більше 15 сторінок;
- оформлення відповідно до стандартів, передбачених для такого виду робіт;
- самостійність у виконанні з використанням творчого підходу та ілюстративного матеріалу;
- надіслати в електронному вигляді на адресу serhiyshkabko90@gmail.com.

Критерії оцінювання	Бали (максимум)
Актуальність обраної теми	1
Оформлення роботи	1
Виклад матеріалу (логічність, доказовість, цікавість, самостійність, індивідуальний підхід)	5
Візуалізація (презентація; наявність ілюстративного матеріалу: фото-, відеоматеріали, презентації, таблиці, схеми тощо)	3

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

По завершенні кожного змістового модулю студенти пишуть модульну контрольну роботу. Участь всіх студентів в контрольному заході обов'язкова. Модульна контрольна робота проводиться у письмовій формі і виконується на останньому занятті із кожного змістового модулю курсу. Максимальна кількість балів, яку можна набрати за контрольну роботу – 5 балів.

Студент, який з поважної причини пропустив контрольну роботу, зобов'язаний надати відповідний документ і викладач за погодженням з деканатом призначає нову дату її проведення.

Критерії оцінювання модульного контролю у вигляді контрольної роботи (2 теоретичні питання кожне з яких оцінюється в діапазоні від 0 до 2,5 балів):

Теоретичне питання:

а) глибоке розкриття теоретичного питання	2,5 бали;
б) повна коротка відповідь	2 бали;
в) неповна відповідь	1 бал;
г) незадовільна відповідь чи повністю відсутня	0 балів.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Підсумковий контроль знань студентів у формі іспиту

Екзаменаційний білет з дисципліни «Позакласна та позашкільна робота з історії» містить 2 питання, кожне з яких оцінюється у діапазоні від 0 до 20 балів.

Критерії оцінок з окремих екзаменаційних завдань:

- глибоке, теоретично обґрунтоване, фактологічно наповнене розкриття питання – **18-20 балів**;
- розкриття питання з фактологічною аргументацією – **15-17 балів**;
- неповне розкриття питання – **12-14 балів**;
- висвітлення окремого аспекту питання – **1-11 бали**;
- відсутність відповіді з питання – **0 балів**.

Студент, який дав відповідь на всі питання екзаменаційного білету і набрав не менше 24 балів додає у свій актив певну суму балів, яка додається до балів набраних студентом за результатами поточного контролю.

Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж *критично-розрахунковий мінімум* – **36 балів** необхідно у визначені викладачем дні пройти співбесіду з пропущених семінарських занять і лекцій з тим, щоб набрати критичний мінімум і отримати допуск до перескладання іспиту.

При простому розрахунку отримаємо:

	Поточне оцінювання	Іспит	Підсумкова оцінка
Мінімум	36	24	60
Максимум	60	40	100

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарських занять

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		лекції	семінарські заняття	С/Р
Змістовий модуль 1. Позакласна робота з історії				
1	Тема 1. Вступ до дисципліни «Позакласна та позашкільна робота з історії»	2		4
2	Тема 2. Основні форми та методи позаурочної роботи з історії в закладі загальної середньої освіти	2	2	6
3	Тема 3. Методика проведення позакласної роботи з історії	2		6
4	Тема 4. Особливості діяльності учнівських об'єднань в позакласній роботі з історії (історичний гурток, товариство та клуб)	2	2	6
5	Тема 5. Історико-краєзнавчий напрям діяльності вчителя в позаурочній роботі з історії	2	2	6
6	Тема 6. Шкільні олімпіади, турніри та дебати як провідні форми роботи педагога-історика з обдарованими дітьми в позаурочній діяльності	2	2	6
7	Тема 7. Історична екскурсія як спосіб пізнання минулого	2		6
8	Тема 8. Масові заходи з історичної тематики в позакласній діяльності вчителя історії	1		6
	Модульна контрольна робота	1		
Змістовий модуль 2. Позашкільна діяльність з історії				
9	Тема 9. Шкільний музей як основний осередок збереження історичної пам'яті в освітньому процесі	2		6
10	Тема 10. Кабінет історії та його роль в забезпеченні проведення позакласної роботи в закладі загальної середньої освіти	2	2	6
11	Тема 11. Науково-пошукова робота вчителя та учнів з історії в школі	2	2	6
12	Тема 12. Позашкільна освіта в Україні: нормативно-правове регулювання, основні центри та форми здобуття	2		6
13	Тема 13. Мала академія наук України як провідний центр здобуття позашкільної історичної освіти в Україні.	2		6
14	Тема 14. Організаційні засади проведення дослідницької роботи з історії в закладах позашкільної освіти України	2	2	6
15	Тема 15. Діяльність ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» щодо підтримки та промоції позашкільної роботи з історії	2		6
16	Тема 16. Національна спілка краєзнавців України як основний центр історико-краєзнавчого напрямку позашкільної роботи з історії в Україні	2	2	6
17	Тема 17. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді як важливий компонент в позашкільній діяльності з історії	1		6
	Модульна контрольна робота	1		
	ВСЬОГО	34	16	100

Загальний обсяг **150 год.**, в тому числі:

Лекцій – **34 год.**

Семінари – **16 год.**

Самостійна робота – **100 год.**

9. Рекомендована література та джерела:

Основна:

1. Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. 2-е вид., виправлене і доповнене. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. – 86 с.
2. Історичне краєзнавство. Як написати науково-дослідницьку роботу: запитання та відповіді / І.А. Коляда, Я.М. Камбалова, О.Ю. Кирієнко. – К., 2021. – 172 с.
3. Нікітіна І.П., Галетова О.В., Нікітін Ю.О. Паспорт кабінету історії та суспільних дисциплін. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2011. – 196 с.
4. Олімпіадні завдання з історії / упоряд. Т. Галицька-Дідух, В. Островський, Б. Паска. – К.: Редакції газет гуманітарного циклу, 2014. – 128 с.
5. Основи краєзнавства: підруч. для студ. закладів вищ. освіти / НАН України, Національна спілка краєзнавців України; за ред. О.П.Реєнта; вид. 2-ге, доп. - Київ, 2021. – 376 с.
6. Позакласна робота з історії в школі: метод. посіб. / Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя; відп. ред. П. П. Моціяка. – Ніжин: РВВ НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2001. – 40 с.
7. Позакласні заходи з історії / авт.-упоряд. Ф. Л. Левітас. - Х. : Видавнича група "Основа", 2004. – 155 с.
8. Пометун О. Методика навчання історії в школі. – К. : Генеза, 2009. – 327 с.
9. Реєнт О. Краєзнавство в Україні: історичні традиції і стратегія розвитку. Вид. 2-ге, доп. К., 2021. – 292 с.
10. Тиждень історії та правознавства в школі. Випуск 3 / Упоряд. Н.І. Харківська. –Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.

Додаткова:

1. Баханов К. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України: посібн. для вчителя. – К. : Генеза, 1996. – 206 с.
2. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. / К.О. Баханов. – Х.: Вид.група «Основа», 2012. – 239 с.
3. Білий Ю.Л. Інтелектуальна гра «Найрозумніший». Історія. 8-9 класи. – Мандрівець, 2009. – 56 с.
4. Готуємось до історичної олімпіади: у 2 ч. – К.: Вид. дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – Ч.1. / Упоряд. Л. Черкаська. – 128 с.
5. Копилець Є.В. Організація позакласної навчально-дослідницької діяльності з історичного краєзнавства у школі інтенсивної педагогічної корекції: З досвіду роботи. – Полтава, 2006. – 35 с.
6. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник вчителя./ Ф.Л. Левітас, О.О. Салата. – Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 96 с.
7. Методика викладання історії в допоміжній школі: методичні рекомендації / упорядники Гіренко Н.А., Гришин Ю.І., Липа В.О. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – 157 с.
8. Нікора А.О. Теорія та методика навчання суспільно-політичних дисциплін: навчальний посібник: у 2-х кн. / А.О. Нікора. – Миколаїв: Іліон, 2013 – Кн. 2 : Основи методики навчання суспільно-політичних дисциплін. – 2013. – 238 с.
9. Позашкільна освіта: міжнародний досвід і кращі практики громадянського виховання дітей і молоді / Олександра Єгорова, Олена Биковська; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, каф. позашк. освіти. – Суми: Університетська книга, 2017. – 175 с.

10. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / Укр. держ. центр туризму і краєзнавства учн. молоді; [авт.-упоряд.: Наталя Савченко та ін. ; редкол.: Наталя Савченко (голова) та ін.]. - Івано-Франківськ : Тіповіт, 2010. – 408 с.

11. Шкільна історична освіта України: зміст, проблеми, пошуки / Упор. О. А. Удод / Інститут історії НАН України; Міністерство освіти і науки України; Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – Харків: Гімназія, 2010. – 144 с.

10. Додаткові ресурси:

www.mon.gov.ua – Міністерство освіти і науки України

www.nsku.org.ua – Національна спілка краєзнавців України

www.man.gov.ua – Національний центр «Мала академія наук України» (МАН)

www.imzo.gov.ua – ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

www.patriotua.org – Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді

www.nenc.gov.ua – Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (НЕНЦ)

www.udcpo.com.ua – Український державний центр позашкільної освіти (УДЦПО)

www.pou.org.ua – Міжнародна асоціація позашкільної освіти

<http://novitukr.history.knu.ua/> - Кафедра новітньої історії України